

SPÓŁKA NON PROFIT W ŚWIETLE PRZEDSIĘBIORCZOŚCI SPOŁECZNEJ

Abstract

A non profit company in the light of social entrepreneurship

The aim of the article is to present the possibilities of using the form of a capital company to implement social entrepreneurship. The subject of the analysis are non profit companies that use operating mechanisms typical of the private sector and corporate social responsibility. These entities replace the efforts to maximize the profit of shareholders and employees with taking actions aimed at creating social value. Their emergence should be associated with the phenomenon of organizational isomorphism and the economization of the third sector. The analysis of the literature on the subject is supplemented with a review of the ministerial list of Polish social enterprises. It has been demonstrated that a non profit company can meet the criteria of a social enterprise and is an effective means of implementing social entrepreneurship. Every fourth social enterprise in Poland with the status of a social enterprise is run in the form of a non profit company. The social capital company, therefore, plays a significant role in the implementation of social entrepreneurship in Poland.

Keywords: limited company, non profit company, social entrepreneurship, third sector

Streszczenie

Celem artykułu jest przedstawienie możliwości wykorzystania formy spółki kapitałowej do realizacji przedsiębiorczości społecznej. Przedmiot analizy stanowiły spółki non profit, które wykorzystują mechanizmy funkcjonowania typowe dla sektora prywatnego oraz społecznej odpowiedzialności biznesu. Dążenie do maksymalizacji zysku udziałowców, akcjonariuszy i pracowników podmioty te zastępują działaniami z zamiarem tworzenia wartości społecznej. Ich występowanie warto powiązać ze zjawiskiem izomorfizmu organizacyjnego oraz ekonomizacją trzeciego sektora. Analizę literatury przedmiotu uzupełniono przeglądem ministerialnej listy polskich przedsiębiorstw społecznych. Wykazano, że spółka non profit spełnia kryteria przedsiębiorstwa społecznego i jest efektywnym sposobem realizacji przedsiębiorczości społecznej. Co czwarte przedsiębiorstwo społeczne w Polsce mające status przedsiębiorstwa

społecznego prowadzone jest w formie spółki non profit. Społeczna spółka kapitałowa odgrywa zatem znaczącą rolę w realizacji przedsiębiorczości społecznej w Polsce.

Słowa kluczowe: przedsiębiorczość społeczna, spółka kapitałowa, spółka non profit, trzeci sektor

Wprowadzenie

Od kilku dekad można zaobserwować stopniową konwergencję podmiotów funkcjonujących w ramach różnych sektorów gospodarki [Bogacz-Wojtanowska, 2013: 41]. Widoczna jest ona między innymi w upodabnianiu się struktur organizacyjnych, metod i technik zarządzania oraz powstawaniu nowych form organizacyjnych [Kurleto, 2016: 36, 93]. Organizacje komercyjne coraz częściej koncentrują się także na tworzeniu wartości społecznej, za co odpowiada wzrost znaczenia koncepcji społecznej odpowiedzialności biznesu. Przeobrażeniu uległo też funkcjonowanie organizacji społecznych. Pożądane stało się, aby podmioty te były w pełni lub chociaż częściowo samodzielne finansowo. Stąd obserwowana ekonomizacja trzeciego sektora, a więc podejmowanie przez organizacje non profit działań typowych dla segmentu biznesowego z zamiarem osiągnięcia zysku ekonomicznego [Wygnański, 2008: 42–43]. Dla niektórych badaczy termin ten oznacza także wykorzystanie mechanizmów rynkowych do zdobycia kontraktów z sektora publicznego [Bogacz-Wojtanowska, 2013: 175]. Warto zauważyć, że istotnym źródłem finansowania podmiotów są środki pochodzące z funduszy strukturalnych Unii Europejskiej, jak również środki rządowe i samorządowe [Wygnański, 2008: 47–48]. W rezultacie na znaczeniu zyskują rozwiązania w których obok prowadzenia działalności gospodarczej występuje także silna orientacja na osiągnięcie celów społecznych.

Dualny charakter działań można odnaleźć w przedsiębiorczości społecznej, której nieodłącznym elementem są jej podmioty, czyli przedsiębiorstwa społeczne [Kurleto, 2016: 27]. Idea przedsiębiorczości społecznej to szczególnie rodzaj inicjatyw podejmowanych z zamiarem rozwiązywania problemów społecznych, w których prym nad celami gospodarczymi wiodą cele społeczne [Praszkier, Nowak, 2012: 40–51]. Warto podkreślić, że pojęcie „przedsiębiorczość społeczna” nie ma jednej definicji i w literaturze przedmiotu można spotkać wiele eksplikacji tego terminu, co potwierdza jego interdyscyplinarny charakter. Spółka non profit to jedna z form organizacyjnych przedsiębiorczości społecznej [Kurleto, 2016: 67].

Termin „spółka non profit” – w przeciwieństwie do nazwy „organizacja non profit” – nie jest pojęciem powszechnie znanym i używanym. Warto jednak już na początku rozważań dostrzec asocjacyjne związki pomiędzy tymi terminami. Spółka non profit to rozwiązanie ukształtowane w wyniku zjawisk występujących w trzecim sektorze gospodarki, do których można zaliczyć między innymi ekonomizację (wyjaśnioną powyżej), izomorfizm instytucjonalny i proliferację. Izomorfizm instytucjonalny, nazywany także funkcjonalnym zazębeniem, to zjawisko polegające na konwergencji organizacji funkcjonujących w zbliżonym otoczeniu,

które prowadzi do zacierania się wyraźnych granic pomiędzy podmiotami różnych sektorów [Bogacz-Wojtanowska, 2013: 42–43]. Z kolei proliferacja to „silne rozrastanie się przedsiębiorstw społecznych utworzonych w celu rozwiązania różnych problemów, o których mówią ich cele” [Kurleto, 2016: 36].

Na uwagę zasługuje fakt, że termin „spółka non profit” nie został zdefiniowany w prawie polskim. Traktując o tych podmiotach, poruszano się zatem wokół mechanizmu wypracowanego przez działaczy społecznych na podstawie obowiązującego prawa, nie zaś wokół ustawowej definicji.

Zauważalna jest wyraźna dysproporcja w dostępności i liczbie opracowań poświęconych spółkom non profit w przeciwieństwie do literatury omawiającej funkcjonowanie pozostałych podmiotów przedsiębiorczości społecznej, na przykład fundacji, stowarzyszeń i spółdzielni socjalnych. Może odpowiadać za to relatywnie krótki czas, jaki upłynął od przyjęcia regulacji prawnych umożliwiających prowadzenie działalności w formule spółki non profit. Wśród wielu pozycji [np. Bogacz-Wojtanowska, Przybysz, Lenzion, 2014; Hausner, 2008; Kurleto, 2016] przedstawiających holistyczne podejście do przedsiębiorstw społecznych, można znaleźć jedynie zdawkowe informacje o możliwości prowadzenia działalności w formie spółki non profit. Spotyka się natomiast prezentacje tzw. studiów przypadków, a więc opisy konkretnych działań spółek kapitałowych w obszarze społecznym [np. Dorsz, 2017; Rymśza, 2008]. Spółki non profit uwzględniane są także w licznych badaniach podmiotów przedsiębiorczości społecznej w Polsce (i tak w latach 2015–2016 przebadano 41 spółek z ograniczoną odpowiedzialnością i trzy spółki akcyjne [Kurleto, 2016: 196, 200]; w latach 2010–2013 eksploracji zostały poddane dwie spółki z ograniczoną odpowiedzialnością [Bogacz-Wojtanowska, Przybysz, Lenzion, 2014: 4–7]).

W celu sprawdzenia możliwości wykorzystania spółki kapitałowej – a więc spółki z ograniczoną odpowiedzialnością i spółki akcyjnej – do realizacji przedsiębiorczości przeprowadzono kwerendę literatury naukowej i wybranych aktów prawnych oraz dokonano analizy ogólnopolskiej bazy przedsiębiorstw społecznych.

Pojęcie przedsiębiorczości społecznej

Analizę spółek non profit warto rozpocząć od przedstawienia idei przedsiębiorczości społecznej, na podstawie której rozpoczęto kreowanie rozwiązań wykorzystujących działania typowe zarówno dla sektora biznesu, jak i pozarządowego. Pojęcie „przedsiębiorczość społeczna” zawiera się w terminie „ekonomia społeczna”, którego znaczenie jest zdecydowanie szersze [Szopa, 2007: 16]. Ekonomią społeczną można wyjaśnić jako stosowanie metod gospodarczych z zamiarem wytworzenia korzyści dla społeczeństwa [Oliński, 2012: 10]. W literaturze można znaleźć wiele prób zdefiniowania obu terminów, a trudność w jednoznacznej eksplikacji pojęć wynika z braku ich ustawowej definicji. Podjęmowane od 2006 roku próby w tym zakresie zakończone zostały niepowodzeniem i w Polsce nadal nie została przyjęta ustawa regulująca tę sferę działalności

[Miżejewski, dok. elektr.]. Warto jednak zaznaczyć, że trwają prace legislacyjne nad projektem ustawy o ekonomii społecznej z dnia 12 maja 2021 roku [*Rządowy proces legislacyjny*, dok. elektr.].

Próbę zdefiniowania pojęcia przedsiębiorczości społecznej warto rozpocząć od refleksji nad jej atrybutami. Pierwszy – przedsiębiorczość – należy rozumieć jako posiadaną przez osobę fizyczną lub prawną zdolność do poszukiwania nieszablonowych i kreatywnych rozwiązań problemów społecznych i trudności, przy niskiej awersji do ryzyka związanego z wdrożeniem danego pomysłu [Mikołajek-Gocejna, 2005: 11]. Atrybut ten związany jest także z umiejętnością identyfikacji i reakcji na pojawiające się w otoczeniu szanse [Baran, Bąk, 2016: 86]. Przedsiębiorczość jest podstawą podejmowania innowacyjnych i efektywnych, a zatem skutecznych i sprawnych działań przez organizację [Kaleta, Sołducho-Pelc, 2016: 59]. Z kolei społeczność należy utożsamiać z kapitałem społecznym i współpracą obywateli z organizacjami społecznymi i publicznymi w celu zminimalizowania zjawiska wykluczenia społecznego [Hausner, Laurisz, 2008: 9].

Istotę przedsiębiorczości społecznej trafnie oddaje definicja zaproponowana przez Mirosława Grewińskiego, który przedstawił szersze i węższe ujęcie tego pojęcia. Na dużym poziomie ogólności termin ten związany jest z innowacyjnymi działaniami podejmowanymi z zamiarem wygenerowania korzyści społecznych. W węższej kategorii przedsiębiorczość społeczna polega na czerpaniu inspiracji oraz kolejno adaptacji mechanizmów typowych dla przedsiębiorstw komercyjnych przez trzeci sektor w celu poprawy efektywności prowadzonych działań, co z kolei pozwala na pełniejszą realizację misji społecznej. Oba ujęcia koncentrują się na poszukiwaniu nieszablonowanych rozwiązań i dominacji celów społecznych nad celami ekonomicznymi [Grewiński, Wronka, 2012: 132].

Podczas prób eksplikacji terminu „przedsiębiorczość społeczna” nie można pominąć pięciu wymiarów zaproponowanych przez Ryszarda Praszkię i Andrzeja Nowaka, pomocnych w wyznaczeniu ram pojęciowych. Należą do nich [Praszkię, Nowak, 2012: 40–51]:

- a) misja społeczna – podjęcie działań w celu rozwiązania lub zminimalizowania problemu społecznego oraz poprawy jakości życia konkretnej grupy w społeczeństwie;
- b) innowacja społeczna – nowatorskie rozwiązanie problemu społecznego, które jest możliwe do wdrożenia;
- c) zmiana społeczna – pojmowana jako proces zapoczątkowany przez dyfuzję danej innowacji społecznej;
- d) duch przedsiębiorczości – wykorzystanie okazji pojawiających się w burzliwym otoczeniu i podejmowanie ryzyka związanego z działaniami, które mogą zakończyć się niepowodzeniem;
- e) osobowość – koncentracja na takich cechach osobowości, jak przedsiębiorczość i kreatywność.

Na koniec rozważań o przedsiębiorczości społecznej warto podkreślić, że nie jest to pojęcie łatwe do zdefiniowania. Warto się zatem zastanowić, jakie cechy mają jej podmioty – przedsiębiorstwa społeczne.

Przedsiębiorstwo społeczne – definicje i formy organizacyjne

Rozważania o przedsiębiorstwie społecznym trzeba odnieść do dorobku nauk o organizacji. Dla Griffina pojęcie „organizacja” oznacza „grupę ludzi współpracujących w sposób uporządkowany i skoordynowany dla osiągnięcia pewnego zestawu celów” [Griffin, 2017: 6]. Na podstawie tej definicji przedsiębiorstwo społeczne można zdefiniować jako formę współdziałania służącą realizacji wcześniej określonych celów. Z kolei według Barbary Czarniawskiej organizacja to „zbiór osób, z których każda podejmuje decyzje, kierując się własnymi motywami. Te decyzje są potem dopasowywane do decyzji innych osób” [Czarniawska, 2010: 59]. Definicja ta trafnie pokazuje ideę przedsiębiorstwa społecznego, które powstaje z zamiarem osiągnięcia celów kolektywnych, a nie indywidualnych, co jest możliwe dzięki włączeniu członków organizacji w proces decyzyjny.

Przedsiębiorstwo społeczne lapidarnie zdefiniowali Jerzy Hausner i Norbert Laurisz. Zdaniem autorów stanowi ono „częstkę gospodarki rynkowej, ale specyficzną, bowiem lokującą swoją misję i cele poza rynkiem” [Hausner, Laurisz, 2008: 9]. W eksplikacji tej po pierwsze zaakcentowano, że przedsiębiorstwa społeczne nie zajmują dominującej pozycji na rynku. Po drugie, zauważono, że organizacje te mogą stanowić uzupełnienie dla organizacji podejmujących wyłącznie działania służące wygenerowaniu korzyści materialnych. Po trzecie, podkreślano, że cele ekonomiczne mają charakter akcesoryjny wobec celów społecznych.

Wśród wielu definicji przedsiębiorstwa społecznego na uwagę zasługuje eksplikacja zaprezentowana przez sieć badawczą EMES, która stanowi kompleksowe i wyczerpujące wyjaśnienie funkcjonowania tych podmiotów. Definicja odnosi się do dwojakiego charakteru działań tych organizacji; dokonuje się w niej podziału kryteriów na społeczne i ekonomiczne. Opis ten stanowi modelowy obraz przedsiębiorstwa społecznego. O uznaniu danej organizacji za podmiot przedsiębiorczości społecznej decyduje spełnienie nie wszystkich, lecz większości warunków [Binek, 2010: 15–16].

Definicja zawiera pięć kryteriów społecznych. Pierwszym jest określenie społecznie użytecznego celu organizacji, które pokazuje dyferencje między podmiotami przedsiębiorczości społecznej a przedsiębiorstwami komercyjnymi. Drugie kryterium to oddolne źródło inicjatywy, które wskazuje, że organizacja powinna stanowić rezultat współdziałania osób zmierzających do osiągnięcia kolektywnych celów. Charakter inicjatywy różnicuje działania tych podmiotów od wsparcia oferowanego przez organizacje publiczne i prywatne. Trzeci warunek odnosi się do względnie demokratycznego stylu zarządzania, w którym podkreśla się, że znaczenie głosu danego członka organizacji nie jest warunkowane posiadaniem przez niego

kapitałem. Czwarte kryterium to wspólnotowy charakter działań, sprowadzający się do partycypowania interesariuszy w projektowaniu oraz kolejno zarządzaniu przedsiębiorstwem społecznym. Ostatnim z kryteriów jest brak pełnej swobody w dysponowaniu zyskiem, który stanowi zabezpieczenie przed dążeniem do maksymalizacji zysku wyłącznie w celu dokonania jego podziału przez członków organizacji [Hausner, Laurisz, 2008: 1–12; Oliński, 2012: 25; Wygnański, Frączak, 2006: 22–24; Defourny, 2014: 26–28].

Drugą i mniej liczną grupą kryteriów są kryteria ekonomiczne. Pierwszym warunkiem jest wytwarzanie oraz sprzedawanie dóbr i usług w sposób relatywnie ciągły i regularny. Ma ono pozwolić na pełną lub częściową samodzielność finansową organizacji, umożliwiając funkcjonowanie organizacji na rynku. Drugim warunkiem jest ponoszenie ryzyka ekonomicznego, co oznacza, że organizacja musi być gotowa zarówno do odniesienia sukcesu, jak i poniesienia porażki o charakterze finansowym. Trzecie kryterium to wysoki poziom autonomii, który świadczy o ideowej niezależności przedsiębiorstw społecznych od instytucji sektora publicznego. Ostatni warunek dotyczy posiadania minimalnego płatnego personelu, a więc oferowania przez przedsiębiorstwa społeczne pracy za wynagrodzeniem [Hausner, Laurisz, 2008: 11; Oliński, 2012: 24–25; Wygnański, Frączak, 2006: 21–22; Defourny, 2014: 26].

Zaprezentowane kryteria przedsiębiorstwa społecznego pozwalają na dostrzeżenie dyferencji między organizacjami różnych segmentów gospodarki. Przedstawiona definicja trafnie ukazuje istotę działania przedsiębiorstw społecznych, a więc łączenie w jednym podmiocie cech organizacji trzeciego sektora oraz przedsiębiorstwa komercyjnego. Przedsiębiorstwo społeczne można uznać za hybrydę – quasi-organizację pozarządową lub quasi-organizację prywatną. Dwojaki charakter działalności tego podmiotu uniemożliwia jego przyporządkowanie wyłącznie do jednego segmentu gospodarki. Zjawiska hybrydyzacji w tym przypadku nie należy utożsamiać z aberracją sektora społecznego, warto natomiast dostrzegać w nim szansę na samowystarczalność finansową organizacji oraz skuteczniejsze rozwiązywanie problemów społecznych. Wśród licznych kryteriów za fundamentalne i podkreślające specyfikę przedsiębiorstwa społecznego uznać należy prowadzenie działalności gospodarczej i orientację na społeczny cel działania.

Zgłębiając tematykę przedsiębiorstwa społecznego, warto także przybliżyć definicję zamieszczoną w Wytycznych Ministra Rozwoju w zakresie realizacji przedsięwzięć w obszarze włączenia społecznego i zwalczania ubóstwa z wykorzystaniem środków Europejskiego Funduszu Społecznego i Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego na lata 2014–2020. Doprecyzowano w nich zapisy, które pojawiły się w Krajowym Programie Rozwoju Ekonomii Społecznej przyjętym w 2014 roku [*Krajowy Program Rozwoju Ekonomii Społecznej*, dok. elektr.]. Kryteria przedsiębiorstwa społecznego zawarte w dokumencie zostały przedstawione w tabeli 1.

Tabela 1. Przedsiębiorstwo społeczne według Wytycznych Ministra Rozwoju

Warunek	Wyjaśnienie
Prowadzenie działalności	gospodarczej zarejestrowanej w KRS
	odpłatnej pożytku publicznego
	oświatowej
	kulturalnej
Podejmowanie integracji	o charakterze społecznym i zawodowym
Zatrudnienie	min. 50% osób*: – zagrożonych ubóstwem bądź wykluczeniem społecznym; – bezrobotnych; – absolwentów CIS i KIS; – ubogich podejmujących zatrudnienie; – opuszczających młodzieżowe ośrodki wychowawcze i młodzieżowe ośrodki socjoterapii; – opuszczających zakłady poprawcze i schroniska dla nieletnich
	min. 30% osób* o umiarkowanym lub znacznym stopniu niepełnosprawności
	* Powyższe limity mogą zostać zmniejszone do 20%, jeśli podmiot świadczy: – usługi społeczne w wymiarze lokalnym; – usługi opieki nad dzieckiem w wieku do lat 3; – usługi wychowania przedszkolnego
Dysponowanie zyskiem	zakaz dystrybucji zysku lub nadwyżki bilansowej pomiędzy pracowników, udziałowców i akcjonariuszy
Zarządzanie podmiotem	zasady demokratyczne, partycypacja oraz współzarządzanie
Płatny personel	zatrudnianie minimum trzech osób w wymiarze czasu pracy: – umowa o pracę lub spółdzielcza umowa o pracę – co najmniej 1/4 etatu; – umowa cywilnoprawna – zawierana na minimum trzy miesiące w wymiarze co najmniej 120 godzin (łącznie przez wskazany czas)

Źródło: opracowanie własne na podstawie Wytycznych Ministra Rozwoju w zakresie realizacji przedsięwzięć w obszarze włączenia społecznego i zwalczania ubóstwa z wykorzystaniem środków Europejskiego Funduszu Społecznego i Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego na lata 2014–2020, https://www.funduszeuropejskie.gov.pl/media/49753/Wytyczne_wlaczzenie_spoeczne_v4.pdf [dostęp: 9.02.2022].

Wśród warunków zawartych w Wytycznych odnaleźć można także te przedstawione w definicji zaproponowanej przez sieć badawczą EMES. Należą do nich: ograniczenia w zakresie dystrybucji zysku, sposób zarządzania i płatny personel. Warto dostrzec, że w zapisie dotyczącym zakazu dystrybucji zysku lub nadwyżki bilansowej pomiędzy pracowników, udziałowców i akcjonariuszy podkreślono możliwość prowadzenia przedsiębiorstwa społecznego w formie spółki non profit – spółki z ograniczoną odpowiedzialnością lub spółki akcyjnej.

Definicja zawarta w Wytycznych ukazuje przedsiębiorstwa społeczne jako podmioty służące aktywizacji zawodowej grup zagrożonych wykluczeniem społecznym. To wąska definicja przedsiębiorczości społecznej, która koncentruje się tylko na integracyjnym aspekcie przedsiębiorstw społecznych. W literaturze można się spotkać z trzema rodzajami przedsiębiorstw społecznych. Obok typu integracyjnego wyróżnione zostało przedsiębiorstwo rozwoju lokalnego, które koncentruje się na podejmowaniu działań służących podniesieniu jakości życia społeczności lokalnej. Trzeci rodzaj to przedsiębiorstwo społeczne usług społecznych, których celem jest ograniczenie deficytu w zakresie danej usługi w lokalnej wspólnocie. Do usług społecznych zalicza się między innymi usługi kulturalne, zdrowotne i edukacyjne [Batko, Bogacz-Wojtanowska, 2015: 196–197].

Przedsiębiorstwa społeczne funkcjonujące w Polsce mogą przybierać jedną z kilku form organizacyjnych. Pozwala to na wybór struktury sprzyjającej dążeniom do celu, dla którego powstało przedsiębiorstwo społeczne, jak również pozwoli na najefektywniejsze rozwiązywanie określonego problemu społecznego [Austin, Stevenson, Wei-Skillern, 2006: 2]. Do form organizacyjnych spełniających cechy przedsiębiorstwa społecznego należą [Kurleto, 2016: 65–68]:

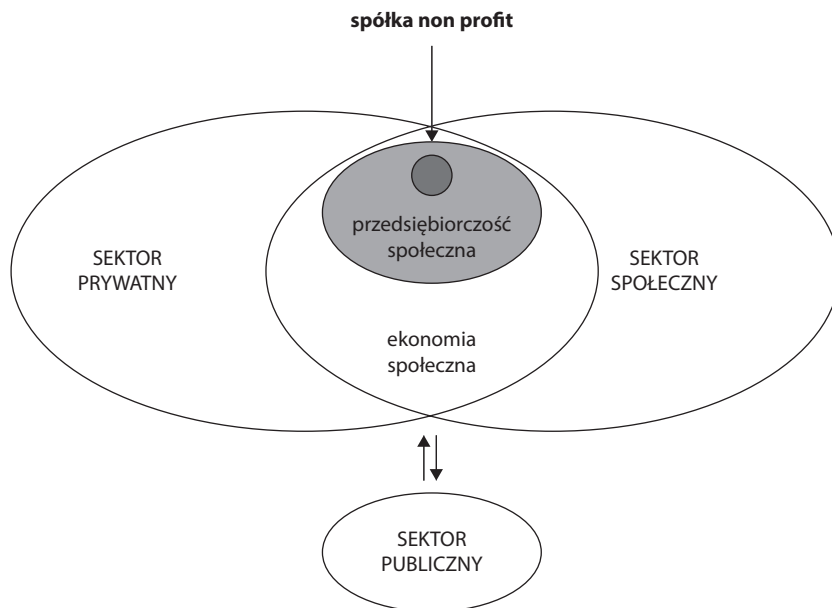
- a) spółdzielnie socjalne;
- b) fundacje prowadzące działalność gospodarczą;
- c) stowarzyszenia prowadzące działalność gospodarczą;
- d) Zakłady Aktywności Zawodowej;
- e) Zakłady Pracy Chronionej;
- f) Warsztaty Terapii Zajęciowej;
- g) Centra Integracji Społecznej;
- h) Kluby Integracji Społecznej;
- i) spółki non profit.

Warto podkreślić, że nie ma jednej formy organizacyjnej, w której obrębie realizowana jest idea przedsiębiorczości społecznej. Organizacje te podejmują działania w ramach istniejących w polskim prawodawstwie struktur. Ciekawym przykładem jest spółka non profit, która z jednej strony funkcjonuje na podstawie tego samego aktu prawnego co każda spółka kapitałowa, a z drugiej podlega dodatkowym przepisom prawa regulującym jej społeczny obszar działań.

Podstawy prawne funkcjonowania spółek non profit

Termin „spółka non profit” to niewątpliwe eklektyczne połączenie. Po pierwsze, słowo „spółka” kojarzy się ze współpracą co najmniej dwóch podmiotów, nawiązywaną z pobudek ekonomicznych. Po drugie, określenie *non profit* wskazuje na niedochodowość tych działań. Niedopuszczalne jest utożsamianie spółki non profit z brakiem zysku, ponieważ jest to podmiot, który realizuje także inne niż społeczne cele. W przypadku tych podmiotów trafniejsze wydaje się sformułowanie *not for profit* [Pacut, 2010: 49], które wskazuje, że cele gospodarcze nie są nadrzędne w przypadku tych podmiotów.

Podjęcie przez spółki non profit działań o różnym charakterze skłania do refleksji nad ich ujęciem w trójsektorowym podziale gospodarki. Obserwowana w ostatnich latach ekonomizacja trzeciego sektora przyczyniła się do zjawiska izomorfizmu organizacyjnego, który można zdefiniować jako proces konwergencji organizacji funkcjonujących w ramach różnych sektorów [Bogacz-Wojtanowska, 2013: 42; Kurlito, 2016: 88]. Zostały one przedstawione na rysunku 1.

Rysunek 1. Sektorowe ujęcie spółki non profit

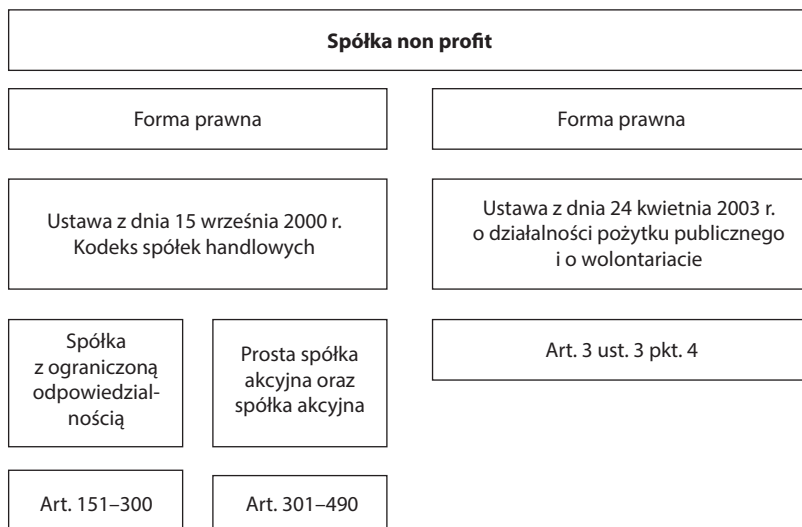
Źródło: opracowanie własne na podstawie Hausner, 2007: 9–14; Kurlito, 2016: 67.

Na ilustracji dostrzec można, że spółka non profit to podmiot funkcjonujący na styku sektora prywatnego i społecznego. Na uwagę zasługuje sprzężenie zwrotne między sektorem publicznym a pozostałymi segmentami oraz spółkami non profit. Nie zdecydowano się jednak na ukazanie, jak nachodzą na siebie wszystkie trzy sektory [Hausner, 2007: 11; Dybiec, 2014: 13–14], co jest zasadne podczas analizy wszelkich form organizacyjnych przedsiębiorstwa społecznego. Sektor ten został wydzielony, aby podkreślić dualizm celów oraz ideową niezależność spółek non profit od instytucji publicznych [Bogacz-Wojtanowska, 2013: 42]. Ilustracja nie ma jednak zastosowania w przypadku spółek non profit współtworzonych przez jednostki samorządu terytorialnego. W art. 13 ust. 1 Ustawy o samorządzie województwa wskazano wprost, że „w sferze użyteczności publicznej województwo może tworzyć spółki z ograniczoną odpowiedzialnością, spółki akcyjne [...], a także może przystępować do takich spółek [...]” [Dz.U. z 1998 r. Nr 91, poz. 576 ze zm.].

Na uwagę zasługują funkcjonowanie spółek non profit poza granicami Polski. Mechanizm ten jest popularny między innymi w Niemczech, na Węgrzech i w Stanach Zjednoczonych [Uchwała Sądu Najwyższego...; Kisilowski, 2009: 182–183]. Co ciekawe, spółki non profit już wiele lat temu pojawiły się w amerykańskim prawodawstwie. Już w połowie XX wieku przyjęto modelową ustawę o spółce non profit [Kisilowski, 2009: 183]. Z kolei obecność spółek non profit w Polsce należy powiązać z programem EQUAL, czyli podjętą w 2001 roku inicjatywą unijną w obszarze zatrudnienia [Pacut, 2010: 52].

„Spółka non profit” to termin określający spółki kapitałowe spełniające dodatkowe kryteria [Kurleto, 2016: 67]. Z uwagi na obecność licznych rodzajów spółek w polskim prawodawstwie – po analizie zapisów ustawy z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny [Dz.U. z 1964 r. Nr 16, poz. 93 ze zm.] oraz Ustawy z dnia 15 września 2000 r. Kodeks spółek handlowych [Dz.U. z 2000 r. Nr 94, poz. 1037 ze zm.] należy stwierdzić, że spółki non profit nie można prowadzić w formie spółki cywilnej, jawnej, partnerskiej, komandytowej i komandytowo-akcyjnej.

Analizując funkcjonowanie spółek non profit, warto także – między innymi ze względu na brak ustawowej definicji tego terminu – zastanowić się nad przepisami umożliwiającymi prowadzenie działalności w tej formule. W tym miejscu należy się skoncentrować na dwóch aktach prawnych – ustawie Kodeks spółek handlowych [Dz.U. z 2000 r. Nr 94, poz. 1037 ze zm.] oraz ustawie o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie [Dz.U. z 2003 r. Nr 96, poz. 873 ze zm.]. Pierwszy reguluje aspekt prowadzenia działalności gospodarczej, a drugi odnosi się do realizacji celów społecznie użytecznych. Zostały one zaprezentowane na rysunku 2.

Rysunek 2. Podstawy prawne funkcjonowania spółek non profit

Źródło: opracowanie własne na podstawie Kurlito, 2016: 67; ustawa z dnia 15 września 2000 r. Kodeks spółek handlowych [Dz.U. z 2000 r. Nr 94, poz. 1037 ze zm.]; ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie [Dz.U. z 2003 r. Nr 96, poz. 873 ze zm.].

Spółkę non profit prowadzić można w formie spółki z ograniczoną odpowiedzialnością lub spółki akcyjnej. W pierwszym przypadku umożliwia to zapis w art. 151 § 1, zgodnie z którym spółka z ograniczoną odpowiedzialnością: „może być utworzona przez jedną albo więcej osób w każdym celu prawnie dopuszczalnym” [Dz.U. z 2000 r. Nr 94, poz. 1037 ze zm.]. Na uwagę zasługuje, że spółka może zostać założona już przez jedną osobę fizyczną, co zdecydowanie ułatwia rozpoczęcie działalności w tej formule. Ponadto spółka może zostać założona także przez osoby prawne, a więc między innymi przez stowarzyszenia i fundacje. Umożliwia to rozrastanie się organizacji założycielskich w wyniku podejmowania działań w ramach nowych form organizacyjnych. Zjawisko to nazywane jest proliferacją w trzecim sektorze [Kurlito 2016: 36]. Poza tym spółka z ograniczoną odpowiedzialnością może zostać założona także do realizacji celów innych niż gospodarcze, a więc może być także prowadzona w formule non profit. Warto podkreślić, że możliwość ta pojawiła się dopiero w 2001 roku kiedy obowiązywać zaczęła ustawa Kodeks spółek handlowych z 2000 r. [Dz.U. z 2000 r. Nr 94, poz. 1037 ze zm.]. We wcześniejszych przepisach z 1934 roku [Dz.U. z 1934 r. Nr 57, poz. 502 ze zm.] spółkę z ograniczoną odpowiedzialnością można było założyć jedynie w celach gospodarczych. Początek spółek non profit w Polsce warto zatem łączyć z tą zmianą.

Analizując spółkę z ograniczoną odpowiedzialnością w świetle przedsiębiorczości społecznej, warto pochylić się nad art. 191 ustawy [Dz.U. z 2000 r.

Nr 94, poz. 1037 ze zm.], który mówi o prawie wspólnika do udziału w zysku. Doprecyzowano jednak, że umowa spółki może określać inny sposób podziału zysku. Spółka dążąca do tego, by stać się przedsiębiorstwem społecznym, może zatem wprowadzić zapis o zakazie dystrybucji zysku między udziałowców i zaakcentować charakter *non profit* działalności.

Do założenia spółki z ograniczoną odpowiedzialnością wymagane jest zgromadzenie kapitału zakładowego w wysokości minimum 5 tys. zł (w formie pieniężnej lub aportu). Dokonując porównania tej kwoty z obecną płacą minimalną, wymagany kapitał nie powinien stanowić przeszkody w rozpoczęciu działalności w tej formie. Najważniejszym dokumentem jest umowa spółki, która powinna być zawarta w formie aktu notarialnego. Założenie spółki z ograniczoną odpowiedzialnością następuje z chwilą wpisania jej do Krajowego Rejestru Sądowego [Dz.U. z 2000 r. Nr 94, poz. 1037 ze zm.].

Drugą formą jest spółka akcyjna. Od 1 lipca 2021 roku pojawiła się także możliwość założenia prostej spółki akcyjnej. Zapis w art. 300¹ § 1 jest tożsamy z zapisami dotyczącymi spółki z ograniczoną odpowiedzialnością, a więc nie ma różnic w wymaganej liczbie założycieli i w celu działania. Dyferencja nie pojawia się także w dysponowaniu zyskiem, sporządzeniu umowy spółki i wpisaniu podmiotu do KRS-u. Różnicę widać natomiast w wymaganym kapitale. W prostej spółce akcyjnej tworzy się kapitał akcyjny (wkłady pieniężne i pozapieniężne), który powinien wynosić minimum 1 zł [Dz.U. z 2000 r. Nr 94, poz. 1037 ze zm.].

Z kolei w przypadku spółki akcyjnej w art. 300 § 1 ustawy Kodeks spółek handlowych [Dz.U. z 2000 r. Nr 94, poz. 1037 ze zm.] znaleźć można zapis: „zawiązać spółkę może jedna albo więcej osób”. W odróżnieniu od zapisów dotyczących spółki z ograniczoną odpowiedzialnością i prostej spółki akcyjnej nie pojawił się zapis o celu działalności. W związku z tym można stwierdzić, że spółkę akcyjną można założyć z zamiarem realizacji także celów społecznych. Akcjonariusze mają prawo do udziału w zysku, ale sposób podziału zysku może zostać doprecyzowany w statucie (analogicznie do spółki z o.o. i P. S. A.). Należy zwrócić szczególną uwagę na wymagany kapitał zakładowy spółki akcyjnej, który wynosi co najmniej 100 tys. zł (dozwolone są także wkłady niepieniężne). Dla osób decydujących się na założenie przedsiębiorstwa społecznego może być on trudny do zgromadzenia, co może zniechęcać do prowadzenia spółki *non profit* w formie spółki akcyjnej. Najważniejszym dokumentem jest statut spółki, który powinien mieć – tak w przypadku umowy spółki – formę aktu notarialnego. Spółka akcyjna zostaje również wpisana do KRS-u [Dz.U. z 2000 r. Nr 94, poz. 1037 ze zm.].

Pozagospodarcza działalność spółek kapitałowych została dookreślona w prawodawstwie w 2010 roku [Pacut, 2010: 51] poprzez nowelizację Ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie [Dz.U. z 2003 r. Nr 96, poz. 873 ze zm.]. Asumptem do wprowadzenia zmiany było podjęcie w 2006 roku przez Sąd Najwyższy uchwały w sprawie uzyskania przez spółkę akcyjną statusu organizacji pożytku publicznego Uchwała Sądu Najwyższego...]. W art. 3 ust. 3 pkt 4 ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie [Dz.U. z 2003 r.

Nr 96, poz. 873 ze zm.] sprecyzowano, że „działalność pożytku publicznego może być prowadzona także przez spółki akcyjne i spółki z ograniczoną odpowiedzialnością”. Przedstawiono natomiast trzy warunki, które muszą spełniać ww. podmioty [Dz.U. z 2003 r. Nr 96, poz. 873 ze zm.]:

- a) podejmowanie działalności z zamiarem innym niż osiągnięcie zysku;
- b) przeznaczenie całego dochodu na realizację celów statutowych;
- c) niedystrybuowanie zysku między udziałowców, akcjonariuszy i pracowników.

Spełnienie powyższych warunków jest obligatoryjne, aby spółki kapitałowe mogły zostać uznane za spółki non profit.

Co szczególnie interesujące, podmioty te mogą uzyskać status organizacji pożytku publicznego [Dz.U. z 2003 r. Nr 96, poz. 873 ze zm.]. W wykazie organizacji pożytku publicznego uprawnionych do otrzymania 1% podatku dochodowego od osób fizycznych za 2021 rok w 2022 roku znalazło się 9109 podmiotów, a wśród nich 20 spółek z ograniczoną odpowiedzialnością [Wykaz organizacji pożytku publicznego..., dok. elektr.]. Warto zaznaczyć, że w wykazie nie znalazła się żadna spółka akcyjna. Wśród spółek z ograniczoną odpowiedzialnością zaledwie jedna organizacja ma także status przedsiębiorstwa społecznego i znajduje się w ministerialnej bazie przedsiębiorstw społecznych [Baza przedsiębiorstw społecznych, dok. elektr.]. W związku z tym, dokonując analizy spółek non profit, należy pamiętać, że ograniczenie się wyłącznie do typu integracyjnego przedsiębiorstw społecznych, które jest warunkowane dostępem do danych, uniemożliwia poznanie wszystkich możliwości wykorzystania formy spółki kapitałowej do realizacji przedsiębiorczości społecznej.

Baza przedsiębiorstw społecznych

Uzupełnieniem dokonanej kwerendy literatury jest analiza bazy przedsiębiorstw społecznych przygotowanej przez Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej. Na liście znalazły się przedsiębiorstwa społeczne spełniające warunki przedstawione w Wytycznych [Wytyczne w zakresie realizacji przedsięwzięć, dok. elektr.], które zostały omówione powyżej. Pierwsza lista przedsiębiorstw społecznych [Lista przedsiębiorstw społecznych, dok. elektr.] została opublikowana w 2018 roku. Pierwotnie baza nie zawierała danych dotyczących wszystkich województw w Polsce, ale obecnie prezentowane są tam podmioty z 16 województw. Lista zawiera 1812 przedsiębiorstw społecznych i pozwala na poznanie liczby podmiotów funkcjonujących w ramach różnych form organizacyjnych [Baza przedsiębiorstw społecznych, dok. elektr.].

Tabela 2. Liczba przedsiębiorstw społecznych w podziale na formy organizacyjne

Forma organizacyjna	Liczba podmiotów
Spółdzielnia socjalna	679
Fundacja	496
Spółka z ograniczoną odpowiedzialnością	463
Stowarzyszenie	167
Kościelna osoba prawna	2
Związek stowarzyszeń	2
Spółdzielnia inwalidów i niewidomych	1
Spółka akcyjna	1
Spółka europejska	1
Ogółem	1812

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Bazy przedsiębiorstw społecznych* (dok. elektr.), <http://www.bazaps.ekonomiaspoleczna.gov.pl> [dostęp: 14.02.2022].

Z analizy bazy przedsiębiorstw społecznych wynika, że najbardziej popularną formą przedsiębiorstwa społecznego w Polsce jest spółdzielnia socjalna. Natomiast spółka non profit uplasowała się na trzecim miejscu. Warto wskazać, że w bazie znajduje się aż 465 podmiotów, w tym 463 spółki z ograniczoną odpowiedzialnością, 1 spółka akcyjna oraz 1 spółka europejska. Na uwagę zasługuje to, że prawie co czwarty podmiot mający status przedsiębiorstwa społecznego w Polsce prowadzony jest zgodnie z formułą spółki non profit [*Baza przedsiębiorstw społecznych*, dok. elektr.].

Tabela 3. Liczba spółek non profit w podziale na województwa

Nazwa województwa	Liczba przedsiębiorstw społecznych	Liczba spółek non profit
Dolnośląskie	93	19
Kujawsko-pomorskie	112	35
Lubelskie	104	8
Lubuskie	89	1
Łódzkie	81	8
Małopolskie	122	39
Mazowieckie	82	9
Opolskie	39	1

Podkarpackie	250	129
Podlaskie	102	21
Pomorskie	93	11
Śląskie	290	132
Świętokrzyskie	51	15
Warmińsko-mazurskie	92	10
Wielkopolskie	143	26
Zachodniopomorskie	69	1
Ogółem	1812	465

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Bazy przedsiębiorstw społecznych* (dok. elektr.), <http://www.bazaps.ekonomiaspoleczna.gov.pl> [dostęp: 14.02.2022].

Zaprezentowane powyżej dane wskazują, że najwięcej przedsiębiorstw w formie spółki non profit funkcjonuje w województwie śląskim (132) oraz w województwie podkarpackim (129), gdzie co drugie przedsiębiorstwo społeczne prowadzone jest w takiej formule. W województwach tych zlokalizowana jest ponad połowa przedsiębiorstw społecznych prowadzonych w formie spółek non profit funkcjonujących w skali kraju. Na uwagę zasługuje, że są to także województwa z największą liczbą organizacji mających status przedsiębiorstwa społecznego w Polsce. Najmniej podmiotów przedsiębiorczości społecznej w formule społecznej spółki kapitałowej funkcjonuje w województwach: opolskim, zachodniopomorskim i lubuskim, w których też liczba organizacji o statusie przedsiębiorstwa społecznego nie jest wysoka. Co ciekawe, w województwie świętokrzyskim funkcjonuje 15 spółek non profit, a liczba przedsiębiorstw społecznych w tym rejonie wynosi zaledwie 51 [*Baza przedsiębiorstw społecznych*, dok. elektr.].

Warto zastanowić się także, w jakich branżach funkcjonują spółki non profit zamieszczone w bazie ministerialnej. Najwięcej podmiotów – czyli 92 spółki non profit – zajmuje się usługami dla firm, organizacji i administracji publicznej. Do najbardziej popularnych branż należą także: gastronomia (65), handel i pozostałe usługi (60), budownictwo (57). Najmniej spółek non profit działa w obszarach: ekonomia (4), usługi komunalne (5) i informatyka (7) [*Baza przedsiębiorstw społecznych*, dok. elektr.]. Dostrzec można, że w najpopularniejszych branżach dla spółek non profit pojawiają się największe możliwości zatrudnienia. Warto pamiętać, że spółki non profit zamieszczone w bazie przedsiębiorstw społecznych muszą spełniać warunki dotyczące minimalnego płatnego personelu oraz poziomu zatrudnienia osób defaworyzowanych na rynku pracy.

Wnioski

Dokonany przegląd literatury oraz przeprowadzona analiza ogólnopolskiej bazy przedsiębiorstw społecznych pozwala na zaprezentowanie kilku wniosków. Przedsiębiorstwa społeczne w wąskim ujęciu to podmioty o celach integracyjnych. Warto zwrócić uwagę, że podmioty te mogą prowadzić także inną działalność (rozwój lokalny, usługi społeczne), ale zgodnie z obowiązującymi przepisami nie uzyskują statusu przedsiębiorstwa społecznego i nie zostaną wpisane do ogólnopolskiej bazy przedsiębiorstw społecznych.

Spółki non profit to jedna z form organizacyjnych przedsiębiorstw społecznych. Pojęcie „spółka non profit” oznacza spółkę kapitałową (spółkę z ograniczoną odpowiedzialnością lub akcyjną), która realizuje cele społeczne i nie działa zamiarem maksymalizacji zysku dla swoich udziałowców, akcjonariuszy i pracowników. Funkcjonowanie spółek non profit należy powiązać ze zjawiskiem ekonomizacji, izomorfizmem organizacyjnym i proliferacją.

Wśród zalet formuły spółki non profit wskazać można: liczbę założycieli (wystarczy jedna osoba), wysokość kapitału zakładowego (w przypadku sp. z o.o.), przejrzystość działania, szansę na samofinansowanie podmiotu i wizerunek poważnego partnera we współpracy z sektorem prywatnym. Do wad takiego rozwiązania należy zaliczyć: brak ustawowej definicji terminu „spółka non profit”, ich niską popularność w Polsce oraz relatywnie słabą znajomość mechanizmów funkcjonowania tych podmiotów.

Nieznana jest ogólna liczba spółek non profit w Polsce. Dostępne są natomiast dane dotyczące liczby podmiotów mających status organizacji pożytku publicznego oraz liczby spółek o statusie przedsiębiorstwa społecznego. W Polsce funkcjonuje 465 spółek non profit mających status przedsiębiorstwa społecznego (podmioty typu integracyjnego). Co czwarte przedsiębiorstwo społeczne w Polsce o takim statusie prowadzone jest w formie spółki non profit. Pozwala to na postawienie wniosku, że spółka non profit odgrywa dużą rolę w przedsiębiorczości społecznej w Polsce.

Warta rozważenia jest zmiana zapisów w Kodeksie spółek handlowych i wprowadzenie obowiązku zamieszczenia sformułowania *non profit* w nazwie organizacji funkcjonującej w formie spółki non profit. Dobrym pomysłem wydaje się także stworzenie ogólnopolskiej bazy spółek non profit, w której zamieszczone będą także spółki podejmujące działania w obszarze pozazatrudnieniowym. Wykaz powinien zawierać podstawowe dane o organizacji oraz tzw. dobre praktyki.

Bibliografia

- Austin J., Stevenson H., Wei-Skillern J. (2006), *Social and commercial entrepreneurship: same, different, or both?*, „Entrepreneurship Theory and Practice”, styczeń, 1–22.
- Baran G., Bąk J. (2016), *Przedsiębiorczość jako proces stawania się*, „Przedsiębiorczość Międzynarodowa”, 2: 83–98.

- Binek D. (red.) (2010), *Przedsiębiorczość społeczna – co tym razem? Inkubator ekonomii społecznej w teorii i praktyce*, Wojewódzki Urząd Pracy w Krakowie, Kraków.
- Batko R., Bogacz-Wojtanowska E. (2015), *Przedsiębiorstwa społeczne – poszukiwanie tożsamości pomiędzy celami ekonomicznymi a społecznymi*, „Problemy Zarządzania”, 4(56): 195–206.
- Baza przedsiębiorstw społecznych* [dok. elektr.], <http://www.bazaps.ekonomiaspoleczna.gov.pl> [dostęp: 14.02.2022].
- Bogacz-Wojtanowska E. (2013), *Zdolności organizacyjne a współdziałanie organizacji pozarządowych*, Instytut Spraw Publicznych Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie, Kraków.
- Bogacz-Wojtanowska E., Przybysz I., Lendzion M. (2014), *Sukces i trwałość ekonomii społecznej w warunkach polskich*, Instytut Spraw Publicznych, Warszawa.
- Czarniawska B. (2010), *Trochę inna teoria organizacji. Organizowanie jako konstrukcja sieci działań*, Wydawnictwo Poltext, Warszawa.
- Defourny J. (2014), *From third sector to social enterprise: A European research trajectory* [w:] J. Defourny, L. Hulgard, V. Pestoff (red.), *Social Enterprise and the Third Sector: Changing European Landscapes in a Comparative Perspective*, Routledge, London–New York.
- Dorsz K. (2017), *Innowacyjne działania Diakonijnej Spółki Zatrudnienia. Społeczeństwo obywatelskie: badania, praktyka, polityka*, „Zeszyty Naukowe Zakładu Społeczeństwa Obywatelskiego”, 1–2: 60–79.
- Dybiec Ł. (2014), *Ekonomia społeczna w teorii i praktyce* [w:] I. Światała, D. Bronk, R. Stefaniak (red.), *Problemy i wyzwania ekonomii społecznej*, Ośrodek Wydawniczo-Poligraficzny SIM, Warszawa.
- Grewiński M., Wronka M. (2012), *Gospodarka społeczna w UE i w Polsce – między przedsiębiorczością społeczną i CSR* [w:] A. Frączkiewicz-Wronka, M. Grewiński (red.), *Przedsiębiorczość w Polsce – bariery i perspektywy rozwoju*, Agencja Reklamowo-Wydawnicza Arkadiusz Grzegorzczak, Warszawa.
- Griffin R. (2017), *Podstawy zarządzania organizacjami*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Hausner J. (2007), *Ekonomia społeczna jako sektor gospodarki*, „Ekonomia Społeczna”, 1: 9–14.
- Hausner J. (red.) (2008), *Przedsiębiorstwa społeczne w Polsce. Teoria i praktyka*, Małopolska Szkoła Administracji Publicznej Uniwersytetu Ekonomicznego, Kraków.
- Hausner J., Laurisz N. (2008), *Czynniki krytyczne tworzenia przedsiębiorstw społecznych. Przedsiębiorstwo społeczne. Konceptualizacja* [w:] J. Hausner (red.), *Przedsiębiorstwa społeczne w Polsce. Teoria i praktyka*, Małopolska Szkoła Administracji Publicznej Uniwersytetu Ekonomicznego, Kraków.
- Kaleta A., Sołducho-Pelc L. (2016), *Integracja przedsiębiorczości i zarządzania strategicznego w koncepcji strategicznej przedsiębiorczości – ocena przeszłości i sugestie na przyszłość*, „Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu”, 419: 56–67.
- Kisilowski M. (2009), *Prawo sektora pozarządowego. Analiza funkcjonalna*, LexisNexis Polska, Warszawa.
- Krajowy Program Rozwoju Ekonomii Społecznej* [dok. elektr.], https://www.ekonomiaspoleczna.gov.pl/download/files/KPRES_RM.pdf [dostęp: 09.02.2022].
- Kurleto M. (2016), *Model przedsiębiorstwa społecznego*, Difin, Warszawa.
- Lista przedsiębiorstw społecznych* [dok. elektr.], https://www.ekonomiaspoleczna.gov.pl/List_a.przedsiębiorstw,społecznych,4069.html [dostęp: 10.02.2022].

- Mikołajek-Gocejna M. (2005), *Przedsiębiorczość w restrukturyzacji i wycenie przedsiębiorstwa* [w:] M. Strużycki (red.), *Przedsiębiorczość w teorii i praktyce*, Szkoła Główna Handlowa w Warszawie – Oficyna Wydawnicza, Warszawa.
- Miżewski C., *Przedsiębiorstwo społeczne – konfrontacje* [dok. elektr.], <https://publicystyka.ngo.pl/przedsiębiorstwo-spoeczne-konfrontacje> [dostęp: 12.02.2022].
- Oliński M. (2012), *Przedsiębiorczość społeczna na Warmii i Mazurach*, Stowarzyszenie na rzecz Rozwoju Spółdzielczości i Przedsiębiorczości Lokalnej WAMA-COOP, Olsztyn.
- Pacut A. (2010), *Przedsiębiorczość społeczna w Polsce – problemy i wyzwania*, „Zarządzanie Publiczne”, 4(14): 45–58.
- Praszkier R., Nowak A. (2012), *Przedsiębiorczość społeczna: teoria i praktyka*, Wolters Kluwer, Warszawa.
- Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 27 czerwca 1934 r., Kodeks handlowy (Dz.U. z 1934 r. Nr 57, poz. 502 ze zm.).
- Rymsza A. (2008), *Między celami społecznymi a ekonomicznymi – Biłgorajskie Przedsiębiorstwo Społeczne* [w:] T. Kaźmierczak (red.), *W poszukiwaniu strategii pobudzania oddolnego rozwoju społeczności wiejskich*, Instytut Spraw Publicznych, Warszawa.
- Rządowy proces legislacyjny. Projekt ustawy o ekonomii społecznej* [dok. elektr.], <https://www.legislacja.gov.pl/projekt/12346902> [dostęp: 09.02.2022].
- Szopa B. (2007), *Ekonomia społeczna z perspektywy ekonomii tradycyjnej*, „Ekonomia Społeczna”, 1: 15–21.
- Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 13 stycznia 2006 r. (III CZP 122/05).
- Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny (Dz.U. z 1964 r. Nr 16, poz. 93 ze zm.).
- Ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie województwa (Dz.U. z 1998 r. Nr 91, poz. 576 ze zm.).
- Ustawa z dnia 15 września 2000 r. Kodeks spółek handlowych (Dz.U. z 2000 r. Nr 94, poz. 1037 ze zm.).
- Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (Dz.U. z 2003 r. Nr 96, poz. 873 ze zm.).
- Wygnański J. (2008), *Ekonomizacja sektora pozarządowego*, „Ekonomia Społeczna”, 1(2): 42–52.
- Wygnański K., Frączak P. (2006), *Ekonomia społeczna w Polsce – definicje, zastosowania, oczekiwania, wątpliwości*, Fundacja Inicjatyw Społeczno-Ekonomicznych, Warszawa.
- Wykaz organizacji pożytku publicznego uprawnionych do otrzymania 1% podatku dochodowego od osób fizycznych za 2021 rok w 2022 roku* [dok. elektr.], <https://niw.gov.pl/opp/wykaz-opp/> [dostęp: 13.02.2022].
- Wytyczne w zakresie realizacji przedsięwzięć w obszarze włączenia społecznego i zwalczania ubóstwa z wykorzystaniem środków Europejskiego Funduszu Społecznego i Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego na lata 2014-2020* [dok. elektr.], https://www.funduszeuropejskie.gov.pl/media/49753/Wytyczne_wlaczanie_spoeczne_v4.pdf [dostęp: 9.02.2022].